

วิญญาณ มโน และจิต ใน ๒ ปิฎก

เมื่อจะจัดเข้าในขันธ์ ๕ หรือว่าจัดขันธ์ ๕ เข้าในหมวดเจตสิก, **วิญญาณ** จัดเข้าในหมวดจิต, **เวทนา สัญญา สังขาร ๓** นี้เป็น **เจตสิก**, เจตสิกทั้งปวงนี้ เมื่อย่นย่อลงแล้วก็ย่นย่อลงในเวทนา ในสัญญา ในสังขารทั้งหมด, และตามนัยในอภิธรรมนี้ **วิญญาณ** ในขันธ์ ๕ **มนะ** ในอายตนะภายในและ **จิต** ที่กล่าวถึงในที่ทั้งปวง จัดเข้าในหมวดจิตหมด.

เพราะฉะนั้น หลักของการจัดหมวดจิตในอภิธรรม จึงต่างจากหลักของการแสดงจิต มโน และวิญญาณ ในสุตตันตะหรือในพระสูตร.

ในพระสูตรนั้น จิตมีความหมายอย่างหนึ่ง วิญญาณมีความหมายอย่างหนึ่ง มโนมีความหมายอย่างหนึ่ง ดั่งที่แสดงแล้วใน **อนัตตลักขณสูตร** และใน **อาทิตตปริยายสูตร**.

กล่าวโดยย่อ ใน **อนัตตลักขณสูตร** วิญญาณนั้นเป็นขันธ์ ๕ ข้อหนึ่ง ซึ่งตกในลักษณะของไตรลักษณ์ คือไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ดั่งที่ในพระสูตรนั้นสอนให้รู้ว่าวิญญาณเป็นอนัตตา.

ใน **อาทิตตปริยายสูตร** มนะเป็นอายตนะภายในข้อหนึ่ง ที่ท่านสอนให้พิจารณาว่าเป็นของร้อน, ร้อนเพราะไฟคือ ราคะ โทสะ โมหะ เป็นต้น.

คราวนี้ ใครเป็นผู้พิจารณาวิญญาณว่าเป็นอนัตตา พิจารณามนะว่าเป็นของร้อน, ต้องมีผู้พิจารณาอีกผู้หนึ่ง ไม่ใช่วิญญาณพิจารณาวิญญาณเอง หรือมนะพิจารณามนะเอง, ในตอนท้ายของพระสูตรทั้งสองนี้ก็แสดงว่าจิตพ้นจากอาสวกิเลส, แต่ว่าไม่ได้แสดงว่าวิญญาณพ้นหรือมนะพ้น, จะแสดงอย่างนั้นก็ย่อมไม่ได้ เพราะเมื่อวิญญาณเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ก็ไม่อยู่ในฐานะที่จะเป็นผู้พ้นกิเลส, และมนะก็เป็นของร้อนเพราะไฟกิเลส ก็ไม่อยู่ในฐานะที่จะเป็นผู้พ้น.

นักอภิธรรมบางท่านได้กล่าวหาผู้ที่แสดงอย่างนี้ว่า แสดงขันธ์ ๖ คือแสดง **จิต** เพิ่มขึ้นอีกหนึ่งขันธ์, เพราะว่าตามอภิธรรมนั้น จิต มนะ วิญญาณ อยู่ในหมวดจิตอันเดียวกัน.

คราวนี้ถ้าพิจารณาดูให้รู้อธิบายของท่าน และเมื่อต้องการจะพูดถึงธรรมะในปิฎกไหน ก็เอาอธิบายของปิฎกนั้นมาอธิบาย ก็ไม่ยุ่ง.

คือว่าเมื่อจะอธิบายอภิธรรม ก็อธิบายว่าทั้งสามนี้เหมือนกัน, แต่ว่าเมื่อจะอธิบายพระสูตร ก็อธิบายตามหลักฐานในพระสูตรดั่งกล่าวมาแล้ว.

แต่อภิธรรมนี้ได้เป็นที่นิยมนับถือมาเป็นเวลาช้านาน, พระอาจารย์ผู้อธิบายพระสูตร เมื่อจะอธิบายถึงจิต ถึงมโน ถึงวิญญาณ ก็คัดเอาคำอธิบายในอภิธรรมมาใส่ไว้ในพระสูตรด้วย, เพราะฉะนั้น จึงเกิดความสับสนกันขึ้น, ดั่งเช่นบาลีพระสูตรกล่าวถึงจิต พระอาจารย์ผู้อธิบายก็คัดเอามาจากอภิธรรมว่า "**จิตฺตนฺติ วิญฺญาณํ** *วิญญาณ ชื่อว่าจิต*" เป็นอย่างนี้เป็นพื้นตั้งแต่ชั้นอรรถกถาลงมา, อันนี้แหละเป็นเหตุให้สับสนกัน. ถ้าหากว่าแยกเสียดั่งที่กล่าวมาแล้วก็จะไม่สับสน.

พิจารณาดูในคัมภีร์อภิธรรมนั้น ท่านต้องการแสดงเพียงขันธ์ ๕ เท่านั้น, คือจำแนกขันธ์ ๕ ออกไปอย่างวิจิตรพิสดาร, วิญญาณก็จำแนกออกไปเป็นจิตต่าง ๆ อย่างวิจิตรพิสดาร, และเวทนา สัญญา สังขาร ก็จำแนกออกไปเป็นเจตสิกถึง ๕๒, จาก ๓ ไปเป็น ๕๒, แล้วรูปก็ยังจำแนกวิจิตรพิสดารออกไปอีกมากมาย, เพราะฉะนั้น เมื่อจับได้ว่าท่านต้องการจะอธิบายธรรมะแค่ขันธ์ ๕ ให้พิสดาร, ท่านจะเรียกว่าจิต ว่ามนะหรืออะไร ๆ ก็ตาม เราก็เข้าใจไปตามที่ท่านประสงค์ ก็เป็นการไม่ยุ่งแต่ก็ไม่ควรจะไปอธิบายให้ปะปนกัน.

และที่ท่านจำแนกจิตไว้ถึง ๘๙ ดวงนั้น ก็ด้วยยกเอา

เจตสิกขึ้นมาเพียง ๓ ข้อเท่านั้น คือ **เวทนา** ๑ **ญาณะ** *ความรู้* ๑ **สังขาร** *คือปรุงขึ้นเองหรือว่าต้องกระตุ้นเตือน* ๑, เจตสิกมีถึง ๕๒ ยกขึ้นมาเพียง ๓ ข้อ ยังแจกออกไปตั้ง ๘๙, คราวนี้ถ้ายกทั้ง ๕๒ ก็จะได้จิตนับหาถ้วนไม่ เพราะฉะนั้นจิตที่แจกไว้นั้น ก็หมายความว่ายกขึ้นมาไว้เป็นตัวอย่างเท่านั้น, จิตของคนก็เป็นอย่างนั้น เพียงในระยะครู่หนึ่ง ก็มีความคิดไปต่าง ๆ มากมาย.